

PÉTER GAÁL

Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola
gaal.peter.hun@gmail.com

Péter Gaál: Onlineszótár-használat Magyarországon (OHM) – egy kérdőíves szótárhasználati felmérés eredményei II.

Alkalmazott Nyelvtudomány, XVII. évfolyam, 2017/1. szám
doi:<http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2017.1.005>

Onlineszótár-használat Magyarországon (OHM) – egy kérdőíves szótárhasználati felmérés eredményei II.

Online dictionary use in Hungary (OHM) – results of a questionnaire survey I. Research into dictionary use is one of the newest areas within the field of lexicography. During the last years the importance of the field was growing progressively within lexicography research, mainly due to the strengthening of the user oriented point of view. A complex study into dictionary use was carried out by the Institute of German Language in Mannheim (henceforth abbreviated: IDS research) (see BZVelexiko: Müller-Spitzer ed. 2014, Müller-Spitzer et. al. 2011 and Müller-Spitzer et. al. 2012). One of the most important parts of the German project are the data and results collected by the questionnaire survey. The Hungarian dictionary use survey (Online dictionary use in Hungary, OHM) was based on the IDS questionnaire. The aim of this article is to evaluate and summarise the results of the Hungarian dictionary usage research.

1. Bevezetés

Az online szótárak jelentős szerepet töltenek be az elektronikus szótárak között. A nemzetközi szakirodalomban is kevés az onlineszótár-használati szokásokra vonatkozó publikáció. Komplex, átfogó vizsgálatot végzett a témában a mannheimi (Németország) Institut für Deutsche Sprache (a továbbiakban IDS kutatás), 2009-től 2011-ig. A „User-adaptive access and cross-references in elexiko (BZVelexiko)” elnevezésű projekt három éven keresztül zajlott, lexikográfusok, nyelvészek és társadalomtudósok bevonásával. Kutatásaim szempontjából a német projekt legfontosabb részét a kérdőíves felméréssel gyűjtött adatok és a felhasználásukból származó eredmények jelentik. A magyar szótárhasználati kutatáshoz az IDS kérdőívét vettem alapul (Müller-Spitzer szerk., 2014, Müller-Spitzer et al., 2012, és Müller-Spitzer et al., 2011; a két kérdőíves felmérés részletes eredményei a <http://www1.ids-mannheim.de/lexik/bzvelexiko/benutzungsforschung/usingdictionaries.html> oldalon olvashatóak).

A tanulmány I. részében empirikus kutatásom első – a kérdőíves felmérést magában foglaló – részéből részleteiben bemutattam az eljárást (a résztvevőket, az adatgyűjtési eszközt, az adatok elemzéséhez használt módszereket), majd ismertetem az eredményeket. A tanulmány II. részében kiértékelem az eredményeket, megfogalmazom következtetéseimet, illetve a válaszadókat különböző szempontok alapján csoportosítom és az eredményeket ennek

tükrében is vizsgálom. Mindez kiegészül az OHM és az IDS kutatás eredményeinek összevetésével.

2. Az eredmények tárgyalása

2.1 A használt szótártípusok

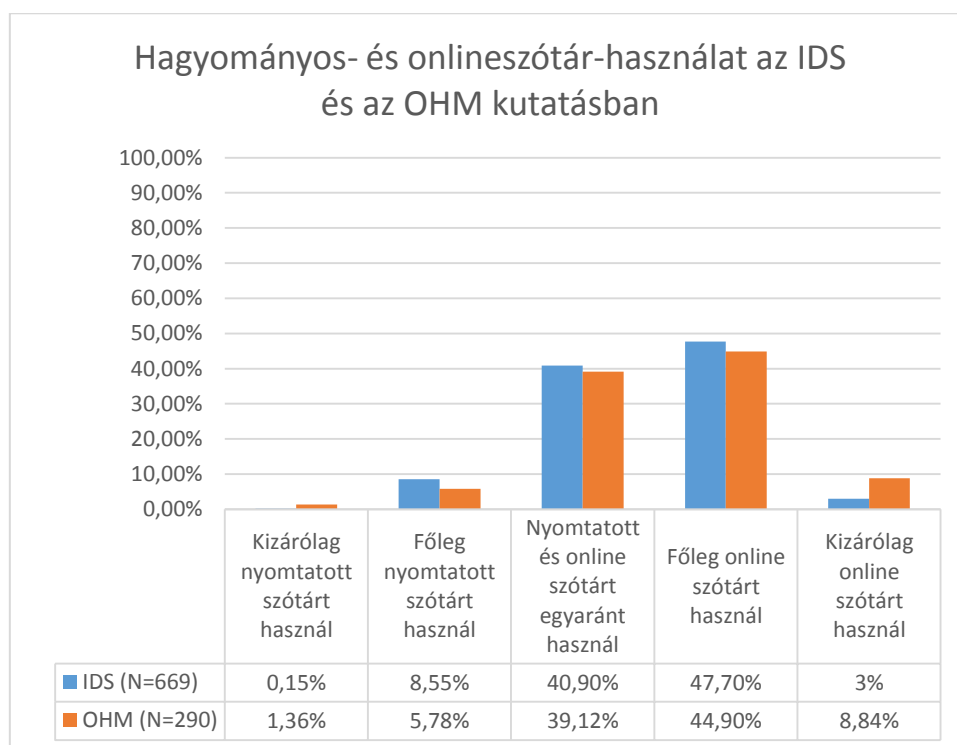
Hagyományos vs. online szótár

A szótári világban bekövetkező változások fő kérdése ma már nem az, hogy az elektronikus (leginkább az online) szótárak kiszorítják-e a papírszótárakat, hanem hogy mindez mikor fog bekövetkezni. Ez a fordulópont nyilvánvalóan nem egyik pillanatról a másikra történik meg, sokkal inkább egy hosszú folyamat eredményeképpen. Ennek a folyamatnak az egyik kulcsfontosságú tényezője, hogy a felhasználók túlnyomó többsége mikor pártol át az elektronikus szótári platformra (vagy a körülmények mikor kényszerítik ki náluk a váltást), mikor gondolják úgy, hogy az online szótárak egyenrangú vagy éppen jobb alternatívát nyújtanak hagyományos társaikkal szemben.

Az OHM kutatás eredményei azt tükrözik, hogy a váltási folyamat előrehaladott állapotban van, hiszen a válaszadók rendkívül csekély hányada (csupán 7,14%-uk) használ főleg vagy kizárólag nyomtatott szótárakat, miközben összesen 53,74%-uk használ főleg vagy kizárólag online szótárakat. A maradék 39,12% egyelőre párhuzamosan veszi igénybe mindkét platformot.

Érdekes összevetni a fenti adatokat az IDS kutatásban adott válaszokkal, ahol az OHM kutatáshoz hasonló eredmények születtek (II.1. ábra): azt láthatjuk, hogy a százalékos eloszlásban minimális különbségek mutatkoznak, a nagyobb eltérés (5,84%-os) kizárólag az online szótárakat használók között volt az OHM kutatásban megkérdezettek javára.

Akár az IDS, akár az OHM kutatás eredményeit vizsgáljuk, az látszik, hogy mindkét esetben 10% alatt van a *főleg* vagy *csak és kizárólag* hagyományos szótárt használók köre. Ez praktikusán azt jelenti, hogy a szótárhasználók túlnyomó többsége (legalábbis a vizsgált célcsoportban) már látja azokat az előnyöket, amelyeket az online szótárak biztosítanak, és egyre inkább áttérnek azok használatára vagy teljes mértékben, vagy a papírszótárak használatával kiegészítve.

II.1. ábra. Hagományos és online szótárak használatának gyakorisága az IDS és OHM kutatásokban

Az onlineszótár-használat bizonyos szempontból generációs kérdésnek is tekinthető, hiszen aki eleve idegenkedik az internet vagy éppen az új technológiák használatától, vagy kevésbé gyakorlott abban, az kisebb valószínűséggel fog online szótárakat használni. Az eredmények kiértékelésekor a kérdőívet kitöltőket korcsoportokra osztottam, és megnéztem, hogy milyen arányú az online szótárak elterjedtsége egy-egy korcsoporton belül (II.1. táblázat). Az adatokból az látszik, hogy a 21 év alatti, a 21–25, a 26–30, a 31–35 és a 36–45 korosztály tagjai között egyaránt 50%-nál magasabb a főleg vagy kizárólag online szótárakat használók aránya. Érdekes módon a legnagyobb arányban (64,71%) nem a legfiatalabb életkorúak körében, hanem a 31 és 35 év közöttiekénél jellemző az online szótárak nagymértékű használata. A 46–55 év közötti korosztálynál már van egy jól látható esés (45,1%), míg a legidősebbek, az 55 év felettek csupán 11,43%-a választja nagyobb arányban az online szótárakat a hagyományos szótárakhoz képest.

Az OHM kutatás kérdőíves felmérésének tükrében megállapíthatjuk, hogy a válaszadók közül egyedül az 55 év feletti korosztály az, amely nagy valószínűséggel a tradicionális szótárhasználat híve marad, és továbbra is a papíralapú szótárakat részesíti előnyben az online szótárakkal szemben. (A megállapítást alátámasztó adalék, hogy a kizárólag nyomtatott szótárt használó válaszadók közül mind a négyen 55 évesnél idősebbek voltak.) A fiatalabb generációknál ugyanakkor az online szótárak valós alternatívát jelentenek a hagyományos szótárak mellett vagy azokkal szemben.

Életkor (év)	-21	21–25	26–30	31–35	36–45	46–55	55+
Csoport létszáma (fő)	11	29	36	34	97	51	35
Főleg vagy kizárólag online szótárt használ (fő)	6	17	20	22	53	23	4
Százalékos arány	54,55%	58,62%	55,56%	64,71%	54,64%	45,10%	11,43%

II.1. táblázat. A főleg vagy kizárólag online szótárt használók eloszlása korcsoportonként

Kétnyelvű és egynyelvű online szótárak használata

A felhasználók által használt online szótárak típusainak vizsgálatakor kiestek azok a szótárhasználók, akik a mintavételkor azt jelölték meg, hogy csak nyomtatott szótárakat használnak, így a további adatokat 290 válaszadó szolgáltatva.

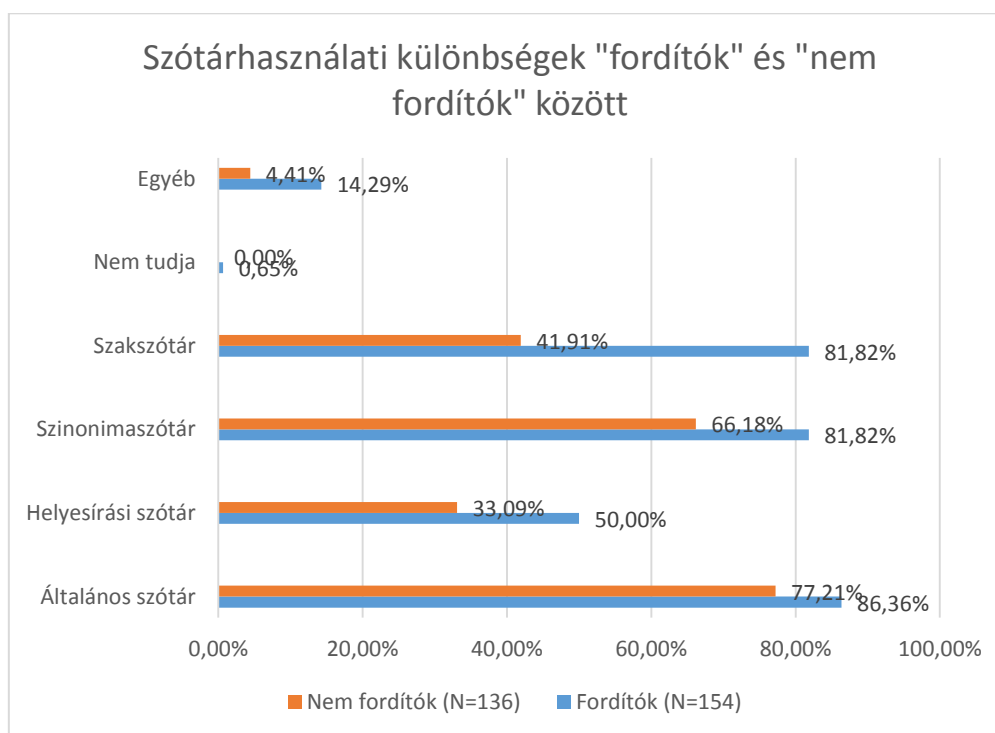
Általánosságban az látszik, hogy a vizsgált célcsoport tagjai egyaránt használnak kétnyelvű és egynyelvű online szótárakat. Mindkét esetben 90% százalék felett volt az igennel válaszolók aránya (97,93%, illetve 94,83), tehát minimális a különbség a kétnyelvű szótárak javára. Ha ezt összevetjük az IDS kutatásban kapott számokkal, akkor azt látjuk, hogy ott is a kétnyelvű szótárak használati aránya volt magasabb (96,6%), az egynyelvű online szótáraké pedig némileg alacsonyabb (88,0%).

Az egynyelvű szótárak típus szerinti elkülönítésénél az *Általános szótárak* (86,55%) és a *Szinonimaszótárak* (78,55%) használatának magas aránya szembevetendő, amelyek egyébként az IDS kutatásban is első helyre kerültek. (Általános szótárak: 67,2% és 92,3%, illetve szinonimaszótárak: 56,2% és 65,8%.) Az IDS kutatásban mindössze az angol és a német nyelven kitöltők között találtak lényeges különbségeket a használt onlineszótár-típusokat illetően, másfajta differenciálásban nem (Koplenig & Müller-Spitzer, 2014: 132).

Mivel az OHM kutatás csak egy nyelven (magyar nyelven) zajlott, ezért értelemszerűen nyelvek szerinti összevetésre nem nyílt módom. Különbség volt még az IDS kutatáshoz képest, hogy a választható egynyelvű szótártípusok között szerepelt a *Szakszótár* kategória. Ezt a típust azért tartottam indokoltnak külön is kiemelni, mivel nagyszámú fordító töltötte ki a kérdőívet, ezért feltételeztem, hogy magas lesz a szakszótárak használati aránya. A válaszadókat két csoportra, fordítóokra és nem fordítóokra bontottam, majd megvizsgáltam, hogy a csoportok tagjai milyen arányban használják az egyes szótártípusokat (II.2. ábra). A diagramon az látszik, hogy a választható típusok közül mindegyiket nagyobb arányban használják a fordítók.

A legkisebb differencia a két kutatás eredményei között az általános szótáraknál tapasztalható, aminek feltehetően két oka van: egyrészt a legtöbb szótárhasználati szituációban az általános szótárak megfelelőnek bizonyulnak a lexikográfiai igények kielégítésére, másrészt az interneten a legnagyobb számban az általános szótárak fordulnak elő, így a felhasználók azokkal találkoznak a leggyakrabban.

Visszatérve a szakszótárak kérdésére, megállapítható, hogy a vizsgált személyek körében a fordítók jóval nagyobb arányban (csaknem kétszer annyian) használnak szakszótárakat, mint a nem fordítók. Ha statisztikai módszerrel vizsgáljuk a különbséget, akkor elmondható, hogy a próba p értéke alapján a fordítók szignifikánsan nagyobb százalékban használnak szakszótárat, mint a nem fordítók, 0,1%-os szignifikancia szinten is.¹ A fordítók magasabb arányú szakszótár-használatának oka visszavezethető arra, hogy munkájuk kapcsán nekik lehet leginkább szükségük speciális szótári tartalmakra, míg például egy nyelvtanár vagy egy idegennyelv-szakos hallgató igényeinek az esetek nagyobb többségében bőségesen megfelel egy jó minőségű általános szótár is.

II.2. ábra. Az egy nyelvű online szótár-típusok használatának aránya a fordítók és a nem fordítók körében az OHM kutatásban

2.2 A szótárhasználat külső körülményei

A szótárhasználat célja

A kérdőívet a legnagyobb százalékban fordítók, idegennyelv-tanárok, illetve kisebb számban idegennyelv-szakos hallgatók töltötték ki. Várható volt tehát, hogy az említett csoportok felülreprezentáltsága miatt a szakmai célú szótárhasználat magas arányban fog megjelenni a vonatkozó kérdés válaszaiban, hiszen munkájuk vagy tanulmányaik miatt valamilyen szinten kénytelenek szótárakat használni. Azoknak a válaszadóknak az aránya, akik kizárólag vagy főleg privát célokra használják az online szótárakat, mindössze 5,51%-ot ért el, amiből az következik, hogy a 290 megkérdezett több mint 90%-a (kisebb vagy nagyobb mértékben) munkaeszközként tekint az online szótárakra.

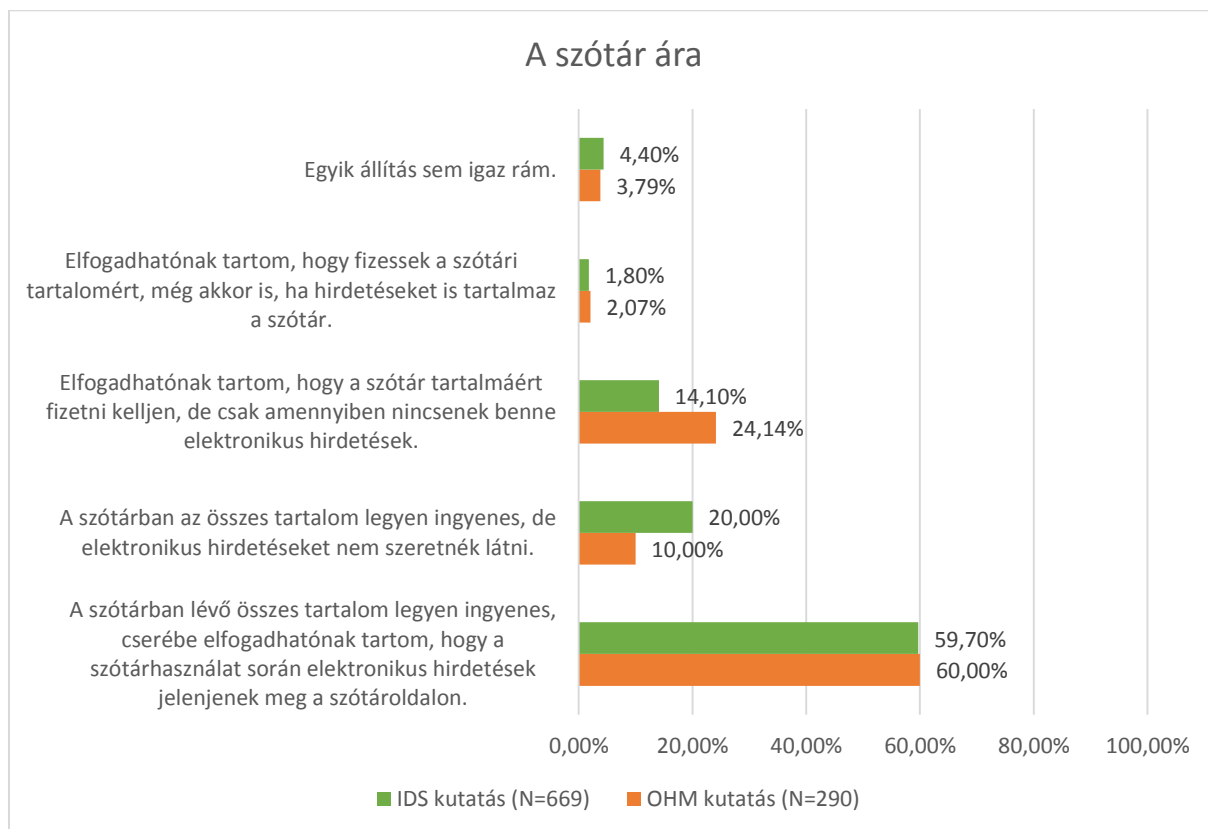
Az IDS kutatásból két adat áll rendelkezésre a kérdéskörben, ott 54,7% volt a privát és szakmai célú szótárhasználat, és 33,3% a főleg szakmai célú szótárhasználat. Ezek az eredmények rendkívül közel állnak az OHM kutatás számaihoz: 60%, illetve 27,93%, azaz érdemi különbség nem látszik a két kutatás eredményei között.

A szótár ára

Az online szótárak népszerűségének egyik fő oka, hogy nagyon sok esetben a szótári tartalmakhoz való hozzáférés nem igényel anyagi ráfordítást. Ha a felhasználó eltekint a minőségi aggályoktól, akkor gyakorlatilag bármilyen típusú ingyenes online szótár elérhető a világhálón, így nem meglepetés, hogy sokan keresik ezeket a megoldásokat a fizetős online szótárakkal szemben. Az IDS kutatás rámutatott arra (Koplenig & Müller-Spitzer, 2014: 134), hogy válaszadóik közel 80%-a egyáltalán nem hajlandó fizetni az online szótári tartalmakért, még akkor sem, ha nagyon jó minőségű referenciaműről van szó.

Az OHM kutatásban az IDS eredményekhez hasonló végeredményre számítottam, már csak azért is, mert a Németországban készült kutatás résztvevői valószínűleg általában véve szélesebb anyagi lehetőségekkel rendelkeznek, mint a magyarországi megkérdezettek (a két ország gazdasági helyzetéből kiindulva), így elviekben nekik eleve kisebb problémát jelentene egy online szótárra történő előfizetés, vagy annak megvásárlása. A kapott adatok azonban végül valamelyest szembementek a várakozásokkal.

A legnépszerűbb opciónak mindkét kutatásban (nagyjából 60%-os aránnyal) az bizonyult, hogy a szótár legyen ingyenes, cserébe a szótároldalon lehetnek elektronikus hirdetések. Tehát a szótárhasználók többségében hajlandóak figyelmen kívül hagyni a sokszor zavaró hirdetéseket, csak hogy ne kelljen fizetniük a tartalomért. Meglepetést okozott azonban azoknak az aránya, akik hajlandóak pénzt kiadni egy jó minőségű online szótárért, ez ugyanis a németországi kitöltökhöz képest (14,1%) magasabb számot hozott a magyarországi kitöltőknél (24,14%). Statisztikailag 0,1% szignifikancia szinten szignifikáns különbség volt kimutatható a két csoport között.²

II.3. ábra. Fizetési hajlandóság az online szótári tartalmakért az IDS és az OHM kutatásban részt vevők körében

A nagyobb fizetési hajlandóság egyik motiváló tényezője lehet, amikor a szótárhasználók nélkülözhetetlen munkaeszközként tekintenek az online szótárra. Annak érdekében, hogy ezt az aspektust körüljárjam, külön csoportba soroltam a nyelvtanárokat és a fordítókat a többi válaszadótól, majd megvizsgáltam, hogy mutatkozik-e különbség köztük a fizetési hajlandóság tekintetében. A kapott adatok (lásd II.2. táblázat) azt mutatják, hogy valamelyest nagyobb mértékben hajlandóak a fordítók és az idegennyelv-tanárok fizetni az online tartalmakért, de csak 6%-os szignifikancia szinten szignifikáns a különbség.³

A vizsgált populáción belül tehát mindkét csoportban jóval kisebb azoknak az aránya (28,64% és 19,48%), akik adott esetben (és bizonyos feltételek teljesülése mellett) nem sajnálnák a pénzt egy jó minőségű online szótárért, de a többség egyértelműen az ingyenes szótári tartalmak mellett teszi le a voksát.

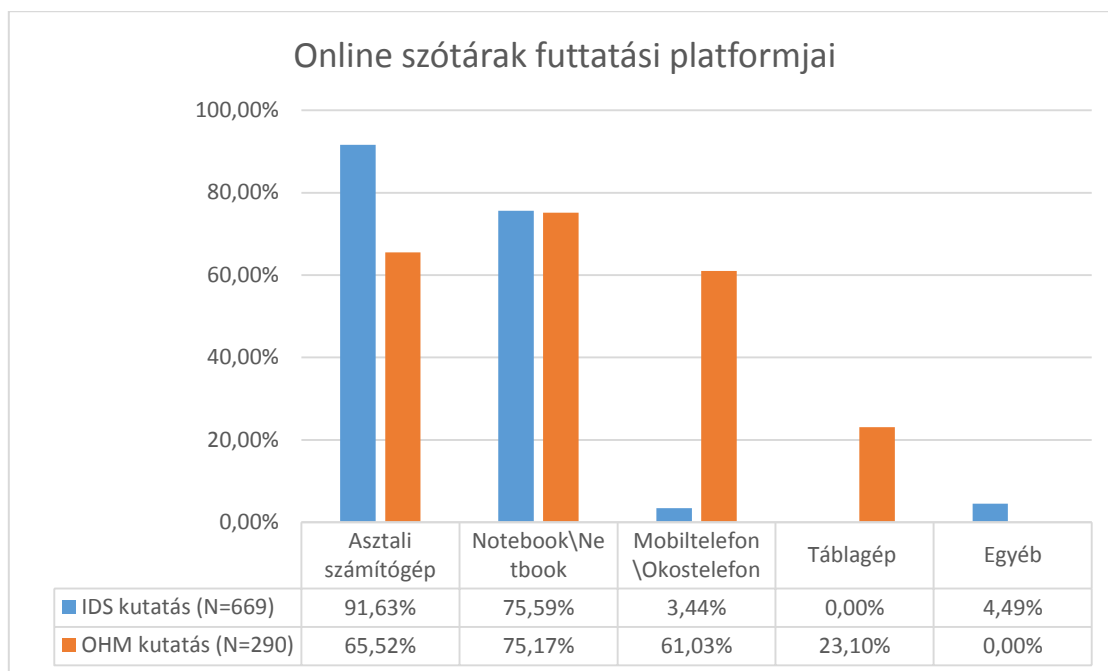
	Összesen	Hajlandó fizetni az online szótári tartalomért	Nem hajlandó fizetni az online szótári tartalomért
Fordító vagy idegennyelv-tanár (fő)	213	61	152
Százalékos eloszlás	100%	28,64%	71,36%
Nem fordító vagy idegennyelv-tanár (fő)	77	15	62
Százalékos eloszlás	100%	19,48%	80,52%

II.2. táblázat. Az online szótárakért történő fizetési hajlandóság mértéke a fordítók és a nyelvtanárok körében

Az online szótárak futtatási platformjai

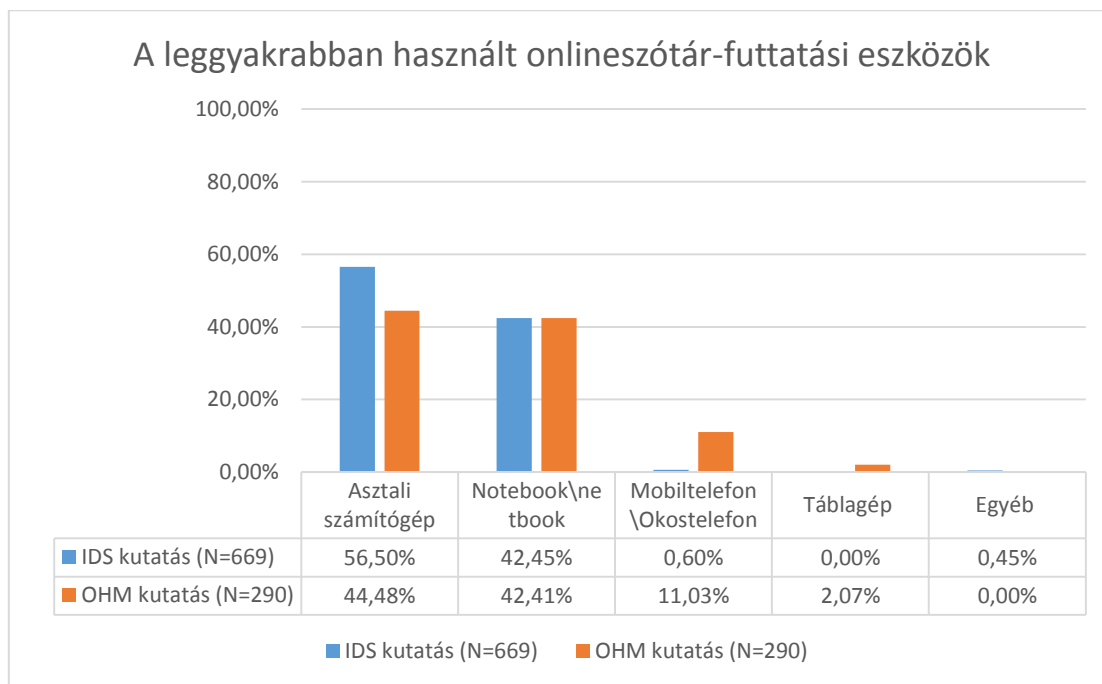
Az IDS kutatáshoz hasonlóan az OHM kutatásban is rákérdeztem arra, hogy a szótárhasználók milyen elektronikus eszközökön használják az online szótárakat⁴. Ha megvizsgáljuk az egyes eszközcsoportokat a két kutatásban (lásd II.4. ábra), akkor rögtön szembetűnő a *mobil- és okostelefonos* szótárhasználat nagyon magas aránya az OHM kutatásban az IDS kutatáshoz képest. Ebben az összevetésben 0,1%-os szignifikancia szinten is szignifikáns különbség mutatkozik a két eredmény között.⁵ A nagymértékű eltérés okait abban lehet keresni, hogy az IDS kutatás hat évvel az OHM kutatás előtt készült, és ahogy azt Kopleinig és Müller-Spitzer (2014: 139) is leszögezi, ebben az időben a mobil eszközök még nem voltak annyira elterjedtek, hogy népszerű szótári platformmá váljanak. (További indokként említik, hogy a felmérést főként németországi és amerikai válaszadók körében végezték, de kimaradt például az ázsiai térség, ahol a mobil eszközök rendkívül népszerűek.) 2016-ra a helyzet azonban gyökeresen megváltozott: nem csupán szótárhasználatra, hanem egyéb célokra is egyre gyakrabban használunk mobil eszközöket (és sokan már egyáltalán nem használnak asztali számítógépet vagy akár laptopot, csak és kizárólag mobil eszközöket), így egyáltalán nem meglepő, hogy a megkérdezettek több mint 60%-ánál megjelenik a mobiltelefon és az okostelefon, 23,1%-uknál pedig a táblagép mint szótárfuttatási platform. A trendek pedig egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy az arány még inkább emelkedni fog, ezért a szótárkészítőknek sem marad más választásuk, minthogy egyre nagyobb hangsúlyt fektessenek mobilszótárjaik fejlesztésére és optimalizálására. (A témáról bővebben lásd Gaál, 2014, és Fóris & Gaál, 2014.)

A másik kategória, ahol jelentős, szignifikáns különbség mutatkozik a két kutatás válaszadó között⁶, az az *asztali számítógépek*, azonban éppen fordított előjellel. Itt az IDS kutatásban magasabb a használati arány (91,63%), míg az OHM kutatásban csak 65,52%. A különbség valószínűleg pontosan abból a tényből fakad, hogy 2016-ban (amikor az OHM kutatás készült) sokan már egyáltalán nem használnak hagyományos számítógépeket, csak mobilabb, hordozható eszközöket.

II.4. ábra. Az IDS és az OHM kutatásokban részt vevő felhasználók által használt szótárfuttatási eszközök

A leggyakrabban használt eszközök összevetésében (lásd II.5. ábra) az asztali számítógépek⁷ és a mobil/okostelefonok⁸ használatában mutatkozott szignifikáns különbség (0,1%-os szignifikancia szinten), előbbiben az IDS kutatás (56,5%, ill. 44,48%), utóbbiban az OHM kutatás (11,03%, ill. 0,6%) javára. A számok a II.4. ábrán megjelenített tendenciákhoz hasonlítanak, azaz, hogy a hat évvel ezelőtt végzett (IDS) kutatás idején még a hagyományos számítógépek számítottak az elsődleges internetezési (és onlineszótár-használati) platformnak, azonban ez napjainkra már sok felhasználó esetében nem állja meg a helyét, mivel ők áttértek a hordozható „okoseszközökre” mint elsődleges platformra.

II.5. ábra. Az IDS és az OHM kutatásokban részt vevő felhasználók által leggyakrabban használt szótárfuttatási eszközök

Az IDS kutatás eszközhasználatra vonatkozó részében felállítottak egy „Kisképernyős eszköz” (Small Screen Device) nevű kategóriát (Koplenig & Müller-Spitzer, 2014: 137), amely magában foglalta a mobil- és okostelefonokat, és egyéb kisképernyős-eszközöket (gyakorlatilag tehát az asztali számítógépen és a notebookon, valamint netbookon kívül minden egyéb eszközt). Megvizsgálták, hogy a különböző alcsoportok (nyelvészek–nem nyelvészek, fordítók–nem fordítók, német–angol nyelven kitöltők) között mutatkozott-e valamilyen különbség a kisképernyős-eszköz-használat gyakoriságában. Arra a megállapításra jutottak, hogy csak a kitöltés nyelve szerinti összevetésben mutatható ki szignifikáns különbség, a kérdőívet angolul kitöltők javára.

Az OHM kutatásban megismételtem a kisképernyős-eszköz-használatra (a továbbiakban KE és KE-használat) vonatkozó összehasonlítást a fordítók és a nem fordítók csoportja között (lásd II.3. táblázat). Azt feltételeztem, hogy a fordítók számára, mivel – munkájukból kifolyólag – több időt töltenek az online szótárak használatával, kényelmesebb és hatékonyabb nagyobb képernyőn futtatni azokat. Ebből következően kevésbé lesz jellemző rájuk, hogy KE-eket használnak.

A feltételezés helyesnek bizonyult, eszerint a fordítóknak csak 58,44%-a, míg a nem fordítóknak 73,53%-a használ KE-eket is, a leggyakrabban használt eszközöknél pedig a fordítók csak 7,14%-os, míg a nem fordítók 19,85%-os arányt értek el. A próba alapján tehát 0,1%-os szignifikancia szint mellett is azt

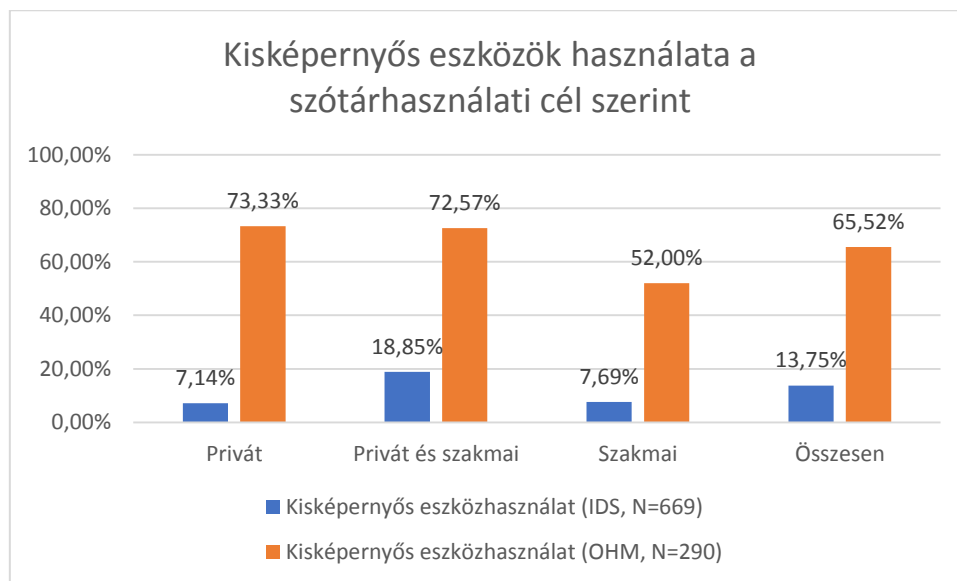
állíthatjuk, hogy a nem fordítók nagyobb arányban használnak KE-eket, mint a fordítók.⁹

Használ-e (többek között) kisképernyős eszközt?		
	Fordítók (N=154)	Nem fordítók (N=136)
Igen (Fő/Százalék)	90 (58,44%)	100 (73,53%)
A leggyakrabban használt eszköz valamilyen kisképernyős eszköz?		
	Fordítók (N=154)	Nem fordítók (N=136)
Igen (Fő/Százalék)	11 (7,14%)	27 (19,85%)

II.3. táblázat. Kisképernyőeszköz-használat a fordítók és a nem fordítók körében az OHM kutatásban

Egy másik – a szakmai szótárhasználattal összefüggő – vizsgálatban az IDS kutatásban kitértek arra, hogy a megkérdezettek milyen arányban használnak (és nem használnak) KE-eket a szótárhasználatkor privát, szakmai és mindkét célra (Koplenig & Müller-Spitzer, 2014: 138). Mivel az IDS kutatásban összességében eleve alacsony volt a KE-k használata, feltételeztem, hogy az OHM kutatásban mind a három említett csoportban jóval magasabb arányt fog elérni ezen eszközök használatának aránya.

A hipotézis beigazolódott, hiszen mind *privát*¹⁰, mind *szakmai*¹¹, mind a *privát és szakmai*¹² célú szótárhasználatnál szignifikáns különbség mutatkozott a KE-k alkalmazásában, 0,1%-os szignifikancia szinten is. (Az IDS és az OHM kutatás egymáshoz viszonyított arányszámait a II.6. ábra szemlélteti.) Az OHM kutatásban a tisztán szakmai szótárhasználat érte el a legkevesebb százalékot, a válaszadók hozzávetőleg fele használja KE-n, tisztán szakmai célokra az online szótárakat, míg a privát és a privát és szakmai szótárhasználat esetében körülbelül három válaszadóból kettőre jellemző.

II.6. ábra. A kisképernyős-eszközök különböző célokra történő használatának aránya az IDS és OHM kutatásokban

Az IDS kutatásban a KE-k használatának gyakorisága és az életkor között nem találtak összefüggést, azaz a fiatalabb korosztályra nem volt jellemző, hogy nagyobb arányban használnának KE-t, mint az idősebb korosztályok (Koplenig & Müller-Spitzer 2014: 137). Az OHM kutatás eredményei alapján megismételtem ezt a vizsgálatot, feltételezve, hogy az OHM kutatásban az életkor és KE-használat között kapcsolat mutatkozik (tehát minél idősebb, annál kevésbé használ KE-t). A kapott adatok szerint (lásd II.4. táblázat) a KE-k használata legnagyobb arányban (91,18%) a 31–35 éves korosztályra jellemző (szorosán mögötte következik a 21 évesnél fiatalabbak korosztály), a legkevésbé (37,5%) pedig az 55 évesnél idősebbek használnak KE-t az online szótárak futtatásához. A II.4. táblázatban szereplő adatokból kitűnik, hogy a KE-használat gyakorisága nem áll egyenes arányban az életkor csökkenésével, sokkal inkább hullámzó tendenciát mutat.

Az adatok statisztikai elemzéséhez először a chí-négyzet próbát¹³ alkalmaztam, amely szerint 0,1% szignifikancia szinten szignifikáns kapcsolat van az életkor és a KE-használat között. Ezek után asszociációs kapcsolatelemzésnek vettem alá az adatokat¹⁴: eszerint a Cramer-mutató alapján a két ismerv között közepesen gyenge sztochaikus kapcsolat mutatható ki. Az a hipotézis viszont, miszerint minél idősebb valaki, annál kevésbé használ KE-t, nem fogadható el egyértelműen.

Korcsoport	Csoport létszáma	Használ kisképernyős-eszközt (fő)	Százalékos arány
21 évesnél fiatalabb	11	10	90,91%
21-25 éves	29	24	82,76%
26-30 éves	36	27	75,00%
31-35 éves	34	31	91,18%
36-45 éves	97	59	60,82%
46-45 éves	50	26	52,00%
55 évesnél idősebb	32	12	37,50%
Összesen	289	189	65,40%

II.4. táblázat: A kisképernyős-eszközök használatának eloszlása korcsoportok szerint az OHM kutatásban

2.3 Az online szótári jellemzők

Tíz szótári szempont rangsorolása fontosság alapján

Az online szótárak minősítéséhez számtalan szempont figyelembe vehető. Az azonban, hogy mely szótári jellemzők fontosak a szótárak szerkesztőinek, melyek a lexikográfusoknak, és melyek a felhasználóknak, nem biztos, hogy feltétlenül fedik egymást, például Almind (2005: 39–40), valamint Fuertes Olivera és Nino-Amo (2011: 172–173) is más-más elvárásokat fogalmaznak meg az online szótárakkal kapcsolatban.

Az OHM kutatásban az IDS kutatásban kiemelt tíz szempontot rangsoroltattam a kérdőívet kitöltőkkel, azok fontossága szerint. A hipotézisem az volt, hogy – hasonlóan az IDS kutatás eredményeihez (vö. Koplenig & Müller-Spitzer, 2014: 148, és Müller-Spitzer et al., 2012: 445) – a legfontosabbnak ítélt elvárásokat azok a szótári jellemzők jelentik majd, amelyeket a felhasználók a hagyományos szótárakkal kapcsolatban is megfogalmaznak, az újdonságnak számító onlineszótári-jellemzőket pedig kevésbé fontosnak értékelik.

A hipotézis helyesnek bizonyult, hiszen akárcsak az IDS kutatásban, az OHM kutatásban is (a Likert-skálás mérés, és a rangsorolás alapján is) a *megbízhatóságot* jelölték a legfontosabb onlineszótári-jellemzőnek. Az egyezéseknek ezzel még nem volt vége, a hatodik helyezésig bezárólag ugyanazok az eredmények születtek, így a további sorrend: *áttekinthetőség*, *naprakésztség*, *sebesség*, *hozzáférhetőség* és a *korpuszhoz kapcsolódó linkek* voltak. Az utolsó helyre rangsorolt tulajdonságok között módosult némileg a sorrend, mivel az OHM kutatásban a Likert-skálás eljárás alapján a hetedik helyre a *böngészési javaslatok* került, ami az IDS kutatásban csak kilencedik volt. A rangsorolás alapján történő minősítés szerint a *más szótárakhoz*

kapcsolódó linkek állt a hetedik helyen, csakúgy, mint az IDS kutatásban. Az IDS kutatásban nyolcadik helyre jelölt *testreszabhatóság* az OHM kutatásban viszont összesítésben az utolsó helyet kapta meg. Az IDS kutatásban tizedik, *multimédiás tartalom* egy hellyel előbbre, a kilencedik pozícióba került, hasonlóan a *böngészési javaslatokhoz*, amelyet kilencedik (IDS), ill. a hetedik és a nyolcadik (OHM) helyre soroltak.

Összességében az látszik tehát, hogy hiába telt el már hat év 2010 óta, a szótárhasználók az OHM kutatásban is azokat az elvárásokat fogalmazták meg (illetve tartották fontosnak) az online szótárakkal kapcsolatban, mint az IDS kutatásban résztvevők. A két kutatás eredményeinek egybevetésére – a szótár ára mellett – talán ebből az aspektusból volt a legszembetűnőbb.

Az online szótárak megbízhatóságának megítélése a szerkesztői háttér alapján

Az utolsóként vizsgált kérdéskör az online szótárak megbízhatósága és szerkesztői háttére közti kapcsolatra fókuszált. Ahogy az várható volt, az OHM kutatásban a *(Szótár)kiadó cég által* és az *Intézmény/Szervezett által szerkesztett szótárak* nagy fölénnyel a legmegbízhatóbb szótártípusnak minősültek. A hibrid műfajnak tekinthető, *Intézmény/Szervezet/Kiadó/Magánszemély által szerkesztett, de a felhasználók által szolgáltatott információkat felhasználó szótárak* a két véglet között nagyjából félúton helyezkednek el, a legkevésbé megbízhatónak ítélt típusok pedig a *Közösség által szerkesztett* és a *Magánszemély által szerkesztett szótárak* lettek.

A sorrend első ránézésre nem tűnik meglepetésnek, hiszen az tulajdonképpen a szótárhasználók megbízhatóságra vonatkozó tradicionális felfogását tükrözi: jól ismert, nagynevű kiadók vagy intézmények kiadványait megbízhatóbbnak tartják, mint a kevésbé ellenőrizhető háttérű referenciaműveket. A gyakorlat azonban némileg más képet mutat, hiszen például az interneten fellelhető különféle közösségi szerkesztésű szótárak rendkívül népszerűek (vö. pl. Gurevych & Meyer, 2012), a – jelek szerint létező – megbízhatósági aggályok ellenére. Kik lehetnek akkor azok, akik mégis előszeretettel fordulnak a közösség által szerkesztett szótárakhoz?

Mivel általában véve a közösségi tartalmak felhasználói legnagyobb számban a fiatalabb korosztály köréből kerülnek ki, feltételezem, hogy a fiatalabb korosztályok nagyobb valószínűséggel tartják megbízhatónak a közösségi szótárakat. Ennek a hipotézisnek a bizonyítására statisztikai számítás végeztem. Korcsoportokra bontottam a kérdőívet kitöltőket, majd varianciaanalízis segítségével megvizsgáltam, hogy van-e szignifikáns kapcsolat az életkor és a közösségi szótárak megbízhatóságára adott helyezés között. A számítás azt az eredményt hozta, hogy a statisztikai próba alapján nincs szignifikáns különbség a két tényező között¹⁵. Nem mondhatjuk tehát azt, hogy a fiatalabb

szótárhasználók jobban megbíznának a közösségi szótárakban, mint az idősebbek.

3. Összegzés

Tanulmányomban – és annak I. részében – egy magyarországi, kérdőíves felmérésen alapuló onlineszótár-használati kutatást mutattam be. A tanulmány I. részének 2. pontjában megfogalmazott kérdésekre a felméréséből származó adatok részben vagy egészében válaszokat szolgáltatottak, amelyeket az alábbiakban összegzek.

- A kérdőíves felmérés tükrében milyen onlineszótár-használati szokások jellemzik a kérdőívet kitöltőket, illetve milyen elvárásokat fogalmaznak meg maguknak az online szótárakkal kapcsolatban?

Ami az online és a hagyományos szótárak közti választóvonalat illeti, a használati gyakoriság tekintetében az online szótárak térnyerése szembetűnő. Az OHM kutatásban a papírszótár-használat kizárólagossága már csak nagyon kevesekre jellemző. Az online szótárak közül az egy- és kétnyelvű szótárak használata is rendkívül elterjedt, az egynyelvűeken belül pedig leginkább az általános-, és a szinonimaszótárakat használják a felhasználók.

A szótárhasználat céljánál a szakmai célok dominálnak, de ez nincsen összefüggésben a szótárhasználatért cserébe fizetendő anyagi ellenszolgáltatással, hiszen a többség inkább „eltűri” az elektronikus hirdetések jelenlétét a szótároldon, ha cserébe az összes szótári tartalomhoz ingyenesen hozzáfér. Az eszközhasználatról elmondható, hogy a legtöbben még mindig hagyományos számítógépeket (asztali számítógép, notebook) alkalmaznak, de már nagy arányt ér el azoknak a száma, akik a hordozható mobil eszközöket szótárhasználatra (is) igénybe veszik.

A szótárhasználók által leginkább fontosnak minősített szótári jellemzőnek a megbízhatóság bizonyult, kiegészülve az áttekinthetőséggel és a naprakészséggel, a kimondottan online szótárakhoz köthető elvárásokat, mint a testreszabhatóság és a multimédiás tartalmak, kevésbé fontos kategóriaként értékelték.

- Vannak-e különbségek a különböző szempontok (életkor, szakmai háttér) szerint elkülönített csoportok válaszai között az összes megkérdezethez viszonyítva?

A főleg vagy kizárólag online szótárt használók aránya szinte minden korcsoportban (–21, 21–25, 26–30, 31–35, 36–45 év) 50% felett, vagy kicsivel alatta (46–55 év) volt. Az 55 év feletti korosztálynál viszont látványos az elmaradás: valamivel több, mint 10% tekinti csak elsődleges referenciaműnek az

online szótárakat. Az egynyelvű online szótáraknál kimutatható, hogy a vizsgált populáció tagjai közül a fordítók nagyobb arányban fordulnak szakszótárakhoz, mint a nem fordítók.

A szótár árával kapcsolatos vizsgálatok nem igazolták egyértelműen, hogy azok, akiknél az online szótár kvázi munkaeszköznek számít (idegennyelv-tanárok, fordítók) nagyobb arányban lennének hajlandóak fizetni az online szótárakért, mint a csoporton kívül esők. Összefüggés mutatkozott azonban abban a tekintetben, hogy a nem fordítókhoz képest a fordítókra kevésbé jellemző, hogy kisképernyős-eszközökön futtatják az online szótárakat.

A szótárak szerkesztői háttere alapján kiemeltém a közösség által szerkesztett szótárakat, és megvizsgáltam, hogy a fiatalabb korosztályok megbízhatóbbnak tartják-e ezt a szótártípust az idősebb generációba tartozókhoz képest. A statisztikai számítások alapján ez a feltételezés nem nyert bizonyítást.

- Milyen különbségek és hasonlóságok mutathatók ki a mannheimi Institut für Deutsche Sprache (IDS) által 2010-ben végzett kutatás eredményei és az Onlineszótár-használat Magyarországon (OHM) kutatás eredményei között?

Ha az IDS és OHM kutatásban résztvevők válaszait összevetjük az onlineszótár-használat elterjedtségének tekintetében, akkor közel hasonló arányokat tapasztalunk, csupán a kizárólag online szótárt használók aránya magasabb némileg az OHM kutatásban. Szintén közel állnak egymáshoz a két kutatásban az egy- és kétnyelvű online szótárak használati gyakoriságát jelző számok. További egyezés, hogy a leggyakrabban használt egynyelvű szótártípusok az általános- és a szinonimaszótárak.

Az IDS és az OHM kutatások közti hasonlóságok tovább folytatódtak a szótárhasználat külső tényezőihez kapcsolódó eredményekben: egyrészt a privát és a szakmai célú szótárhasználat arányaiban, másrészt a szótár árával kapcsolatos választásban, hiszen mindkét kutatásban az ingyenes, de elektronikus hirdetések tartalmazó szótárakat preferálták a legnagyobb számban. A fizetős szótárakat azonban valamivel nagyobb arányban tartották elfogadhatónak az OHM kutatásban. A szótárfuttatási platformok között két eszköznel látszott jelentősebb különbség: az asztali számítógépeket az IDS kutatás, míg a mobil- és okostelefonokat az OHM kutatás résztvevői használják nagyobb arányban. További különbség még, hogy a kisképernyős-eszközök használata az OHM kutatásban a vizsgált kategóriákban (privát, szakmai, privát és szakmai célú szótárhasználat) jóval magasabb arányú volt, mint az IDS kutatásban.

A tíz vizsgált, online szótárakra jellemző elvárás tekintetében minimális különbségek mutatkoztak csak a köztük felállított fontossági sorrendben. A felhasználók tehát az IDS és az OHM kutatásban is nagyon hasonlóan

vélekednek arról, hogy melyek azok a jellemvonások, amelyeknek feltétlenül meg kell jelenniük egy jó minőségű online szótárban.

A kutatásból származó eredmények eddig nem ismert adatokat szolgáltatottak a magyar szótárhasználók onlineszótár-használati szokásairól és szótárakkal kapcsolatos elvárásairól. Általánosságban megállapítható, hogy:

- A hagyományos és az online szótárak használatának elterjedtsége között kimutathatók különbségek. A hagyományos (papíralapú) szótárak használata visszaszorulóban van, nagyságrendekkel megnőtt az online szótárakat használók száma.
- A használt szótártípusok közül a leggyakrabban általános és szinonimaszótárakat használnak az online szótárak közül.
- Az online szótárhasználat célja elsődlegesen a szakmai célú szótárhasználat.
- Az online szótár használatáért fizetendő anyagi ellenszolgáltatáshoz kapcsolódó attitűd alapján a jelentős többség az ingyenes szótári tartalmakat preferálja.
- A mobil eszközök használatának igen magas az aránya az online szótárak futtatása során.
- Az online szótárak fő jellemzőinek fontossági sorrendje a felhasználók körében a *megbízhatóság*, *áttekinthetőség* és *naprakészség*, miközben az innovatív elemek, mint a *multimédia* és a *testreszabhatóság* kevésbé lényegesek.
- A legmegbízhatóbbnak tartott szótártípusok a szótárkiadó cégek és az intézmények által szerkesztett szótárak.
- Az egyes (szakmai háttér, életkor szerint elkülönített) alcsoportok válaszai között különbségek mutathatóak ki a fordítók és a nem fordítók szótárhasználati szokásai között például, hogy a fordítók kisebb arányban használnak mobil eszközöket, de nagyobb arányban szakszótárakat, mint a nem fordítók, illetve hogy az 55 év fölötti korosztálynál látványosan visszaesik az online szótárakat használók aránya a fiatalabb korosztályokhoz viszonyítva.

Az eredmények mellett szólni kell a kutatás korlátairól is. Az OHM kutatás korlátainál meg kell említeni, hogy a felmérés nem volt reprezentatív, így az eredmények teljes körű általánosításra nem alkalmasak. Az összes válaszadó száma (N=294) elfogadhatónak mondható, az elkülönített csoportok alapján az idegennyelv-szakos hallgatók (N=32) és a nem idegennyelv-szakos hallgatók (N=10) száma viszont igen alacsony volt. A kérdőíveket online lehetett kitölteni, ez eleve kizárta azokat a szótárhasználókat, akik nem vagy kevésbé használják az internetet. A magukat fordítónak (N=155) és idegennyelv-tanárnak (N=114) vallók száma viszonylag magas volt, azonban róluk életkorukat és nemüket leszámítva más információ nem állt rendelkezésre (például, hogy a fordítók milyen szakterületen dolgoznak vagy a nyelvtanárok milyen iskolatípusban

tanítanak). Az anyagi, emberi és technikai erőforrások hiányában az OHM kutatáshoz kapcsolódóan nem volt arra lehetőség, hogy – ahogy az az IDS kutatás későbbi szakaszában megtörtént – a kérdőíves adatokat log fájl analízissel és a szemkövetés vizsgálat módszerével egészítsem ki, és még pontosabb adatokat gyűjthessek.

A magyarországi online-szótár használati kutatások első nagyobb szabású példája a disszertációban bemutatott OHM kutatás. További, széleskörű kutatások lennének szükségesek azonban ahhoz, hogy az eredmények reprezentatívvá váljanak. Érdemes volna kiterjeszteni a vizsgálati kört más (online szótárakat) használó célcsoportokra is, például általános- és középiskolai tanulókra vagy különböző, multinacionális vállaltoknál dolgozó szakemberekre. Az új célcsoportok kutatásba történő bevonása természetese maga után vonná az IDS kutatáson alapuló kérdéskörök kibővítését vagy módosítását. A későbbiekben szükség lenne továbbá olyan módszerek alkalmazására, amelyek nem „önbevalláson” alapulnak (mint az interjú vagy a kérdőív módszer), hanem a valós, ténylegesen megtörtént szótárhasználatot rögzítik. Ilyen típusú vizsgálatok elvégzésére lenne alkalmas a log fájl analízis, a szótárhasználat közbeni szemkövetés vizsgálat vagy a legkevésbé költséges és technikai háttérrel feltételező, ugyanakkor rendkívül időigényes és nagy szervezőmunkát igénylő megfigyelés módszere.

Irodalom

- Almind, R.** (2005) Designing Internet Dictionaries. *Hermes*. 34. 37–54.
- Fóris Á. & Gaál P.** (2014) Lexicography, Terminography and the Role of New Mobile Devices in Teaching Terminology. *Terminologija* (20), 75–81.
- Gaál P.** (2014) Online szótár – mobil szótár. In: Ladányi M., Vladár Zs., Hrenek É. (szerk.) *Nyelv – Társadalom – Kultúra: Interkulturális és multikulturális perspektívák I-II. A XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (ELTE BTK Budapest, 2013. március 26–28.) előadásaiból készült tanulmánykötet*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 646–650.
- Gurevych, I. & Meyer, Ch. M.** (2012) Wiktionary: A new rival for expert-built lexicons? Exploring the possibilities of collaborative lexicography In: Gragner, S., Paquot, M. (eds.) *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press. 259–291
- Fuertes-Olivera, P. A. & Nino-Amo, M.** (2011) Internet Dictionaries for Communicative and Cognitive Functions: El Diccionario Inglés–Español de Contabilidad In: In: Fuertes-Olivera, P. A. & Bergenholtz, Henning (eds.) *e-Lxicography – The Internet, Digital Initiatives and Lexicography*. London: Bloomsbury. 168–186.
- <http://www1.ids-mannheim.de/lexik/bzvelexiko/benutzungsforschung/usingdictionaries.html>
- Koplenig, A. & Müller Spitzer, C.** (2014) General issues of online dictionary use. In: Müller-Spitzer, C. (ed.) *Using Online Dictionaries* (Lexicographica Series Maior 145.) Berlin/Boston: Walter de Gruyter. 125–141.
- Müller-Spitzer, C.** ed. (2014) *Using Online Dictionaries* (Lexicographica Series Maior 145.) Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Müller-Spitzer, C., Koplenig, A. Töpel, A.** (2011) What Makes a Good Online Dictionary? – Empirical Insights from an Interdisciplinary Research Project. In: Kosem, I. Kosem, K. (eds.): *Electronic lexicography in the 21st Century: New Applications for New Users. Proceedings of eLex2011, Bled, Slowenien, 10–12. November 2011*. Ljubjana: Trojina, Institute for Applied Slovene Studies. 203–208. <http://www.trojina.si/elex2011/Vsebine/proceedings/eLex2011-26.pdf>

Müller-Spitzer, C., Koplenig, A. Töpel, A. (2012) Online dictionary use: Key findings from an empirical research project. In: Gragner, Sylviana – Paquot, Magali (eds.) *Electronic Lexicography*. Oxford: Oxford University Press. 425–458.

¹ Fordító (N=152, P=0,8182, 1-P=0,1818), Nem fordító (N=123, P=0,4191, 1-P=0,5809); P(sum)=0,639693, 1-P(sum)=0,360307; H0: P(f)-P(nf)=0, H1: P(f)-P(nf)>0; Z emp=6,854372, p-érték=3,58E-12.

² IDS (N=669, P=0,141, 1-P=0,859), OHM (N=290, P=0,2414, 1-P=0,7586); P(sum)=0,171361, 1-P(sum)=0,828639; H0: P(IDS)-P(OHM)=0, H1: P(IDS)-P(OHM)≠0; Z emp=3,78964, p-érték=7,54E-05.

³ Fordítók és nyelvtanárok (N=213, P=0,2864, 1-P=0,7136), Nem fordítók és nyelvtanárok (N=77, P=0,1948, 1-P=0,8052); P(sum)=0,262079, 1-P(sum)=0,737921; H0: P(f)-P(nf)=0, H1: P(f)-P(nf)>0; Z emp=1,566429, p-érték=0,0,58624.

⁴ Az OHM kutatásban, a választható eszközök listáján a PDA-t táblagépre cseréltem.

⁵ IDS (N=669, P=0,0344, 1-P=0,9656), OHM (N=290, P=0,6103, 1-P=0,3897); P(sum)=0,208551, 1-P(sum)=0,791449; H0: P(IDS)-P(OHM)=0, H1: P(IDS)-P(OHM)≠0; Z emp=20,16193, p-érték=0.

⁶ IDS (N=669, P=0,9163, 1-P=0,0837), OHM (N=290, P=0,6552, 1-P=0,3438); P(sum)=0,837344, 1-P(sum)=0,162656; H0: P(IDS)-P(OHM)=0, H1: P(IDS)-P(OHM)≠0; Z emp=-10,0629, p-érték=1.

⁷ IDS (N=669, P=0,565, 1-P=0,435), OHM (N=290, P=0,4448, 1-P=0,5552); P(sum)=0,528652, 1-P(sum)=0,471348; H0: P(IDS)-P(OHM)=0, H1: P(IDS)-P(OHM)≠0; Z emp=-342493, p-érték=0,999693.

⁸ IDS (N=669, P=0,006, 1-P=0,994), OHM (N=290, P=0,1103, 1-P=0,8897); P(sum)=0,03754, 1-P(sum)=0,96246; H0: P(IDS)-P(OHM)=0, H1: P(IDS)-P(OHM)≠0; Z emp=7,804548, p-érték=3E-15.

⁹ Fordító (N=154, P=0,5844, 1-P=0,4156), Nem fordító (N=136, P=0,7353, 1-P=0,2647); P(sum)=0,655172, 1-P(sum)=0,344828; H0: P(nf)-P(f)=0, H1: P(nf)-P(ff)>0; Z emp=2,697996, p-érték=0,003488.

¹⁰ IDS (N=669, P=0,0714, 1-P=0,9286), OHM (N=290, P=0,7333, 1-P=0,2667); P(sum)=0,271557, 1-P(sum)=0,728443; H0: P(IDS)-P(OHM)=0, H1: P(IDS)-P(OHM)≠0; Z emp=21,16736, p-érték=0.

¹¹ IDS (N=669, P=0,0769, 1-P=0,9231), OHM (N=290, P=0,52, 1-P=0,48); P(sum)=0,210893, 1-P(sum)=0,789107; H0: P(IDS)-P(OHM)=0, H1: P(IDS)-P(OHM)≠0; Z emp=15,44919, p-érték=0.

¹² IDS (N=669, P=0,1885, 1-P=0,8115), OHM (N=290, P=0,7257, 1-P=0,2743); P(sum)=0,0350948, 1-P(sum)=0,649052; H0: P(IDS)-P(OHM)=0, H1: P(IDS)-P(OHM)≠0; Z emp=16,00949, p-érték=0.

¹³ χ^2 empirikus 34,34615855, χ^2 kritikus 12,59158724, H0: $\chi^2 = 0$, H1: $\chi^2 > 0$

¹⁴ Csuprov=0,220268478, a=0,05; Cramer=0,344738799, p-érték=5,76722E-06

¹⁵ VARIANCIAANALÍZIS

Tényezők	SS	df	MS	F	p-érték	F krit.
Csoportok között	7,467230178	6	1,244538363	0,975976832	0,441714834	
2,130796746						
Csoporton belül	359,5985138	282	1,275172035			
Összesen	367,0657439	288				

H0: H = 0 H1: H > 0